

Asia

Lausunto selvitysmiehen luonnoksesta hallituksen esitykseksi valtionosuusjärjestelmän uudistamisesta

Lausunto

Harva-asutus ja syrjäisyys tulee huomioida valtionosuusperusteita uudistettaessa

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) haluaa muistuttaa, että valtionosuuksien tarkoituksena on taata kuntien vastuulla olevien julkisten palvelujen järjestäminen koko maassa. Valtionosuuksia jaetaan kaikille kunnille ja se on tapa, jolla valtio osallistuu kuntien järjestämisvastuulla olevien palveluiden rahoittamiseen. Valtionosuuksien tavoitteena on tasata kuntien välisiä eroja tulopohjassa ja olosuhteissa. Järjestelmän yksinkertaistaminen on tarpeellista, mutta sen uudistaminen ei saa vaarantaa kansalaisten perustuslain mukaista yhdenvertaisuutta lain edessä ja kansalaisten oikeutta valita asuinpaikkaansa. Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle kansalaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Esitetty uudistus vaarantaa riittävien julkisten palvelujen saatavuuden erityisesti harvaan asutuilla seuduilla. Tämä puolestaan kiihdyttää edelleen asukkaiden poismuuttoa ja keskittää maamme asutuksen muutamaankasvukeskukseen. Muuttotappioalueilla julkisin varoin rakennetut rakennukset ja muu infrastruktuuri jäävät käyttämättä tai vajaalle käytölle ja samanaikaisesti kasvukeskuksissa on pulaa mm. asunnoista.

YTR haluaa kiinnittää huomion siihen, että lausunnossa on tässä vaiheessa mahdotonta ottaa kantaa siihen miten ja millä tavalla maan hallitus- ja oppositio puolueiden 23. maaliskuuta julkistamat yhteiset linjaukset sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamiselle mahdollisesti vaikuttavat VOS-uudistukseen.

Lausunnoilla olevassa mallissa useat harvaan asutut kunnat saavat vähemmän valtionosuutta kuin ennen. Syynä tähän on mm. syrjäisyyskertoimen muutokset. Useilla pienillä ja harvaan asutuilla kunnilla ei ole mahdollisuutta muun tulorahoituksen turvin paikata vähenevää valtionosuutta. Väestö vanhenee, sairastuvuus on korkea, pienituloisten määrä on korkea, mutta syrjäisyys ja harva-asutus säilyvät. Tällaisissa kunnissa on jo pitkään tehty talouden tasapainotustyötä ja palvelurakenteet perattu. Säästöjen lisäksi on välttämätöntä korottaa veroja, jotta menetetty valtionosuus saadaan paikattua. Kansalaisten välinen tasa-arvo vaarantuu entisestään, mikäli valtionosuus uudistus lisää kuntien välisiä eroja kunnallisveron suhteen. Jo tehdyt valtionosuusleikkaukset ja tähän päälle tulevat uudistuksen muutokset ovat osalle kunnista mahdoton yhtälö.

Harva-asutus ja pitkät välimatkat lisäävät kuntien palvelutuotannon kustannuksia. Näiden kustannusten tasaaminen tulee huomioida esityksessä paremmin. YTR esittää, että kunnalle, jonka paikallisen ja seudullisen asukaspohjan perusteella määräytyvä syrjäisyysluku on 1,50 tai suurempi, peruspalvelujen yleisen osan perushintaa korotetaan euromäärällä, joka on yleisen osan perushinta kolminkertaisena. Näin on myös nyt esitetyssä mallissa. Sen lisäksi kunnalle, jonka syrjäisyysluku on 1,00—1,49, korotetaan perushinta 2,5 kertaisena ja kunnalle, jonka syrjäisyysluku on 0,50—0,99 1,5 kertaisena. Tämä esitys olisi oikeudenmukainen kaikkien niiden kuntien näkökulmasta, jotka aikaisemmin ovat saaneet perushinnan korotusta syrjäisyyden perusteella. Korotus on nykyjärjestelmässä ollut huomattavasti suurempi. Mikäli syrjäisyyskertoimia ei voida muuttaa, järjestelmään tulee vaihtoehtoisesti palauttaa nykyisin voimassa olevan valtionosuuslain mukainen harvan asutuksen lisäosa. Lisäosa lasketaan kertomalla asukasta kohden määritelty erityisen harvan asutuksen perushinta kunnan asukasmäärällä kunnille, joiden asukastiheys on alle 2.0 asukasta neliökilometrillä. Kolmas

vaihtoehto on kehittää aivan uusi mittaamistapa, jolla syrjäisyyttä, pitkiä välimatkoja ja saavutettavuutta mitataan.

YTR:n mielestä keskeinen ongelma VOS-uudistuksessa on sen kokonaisuuden rahoituksessa: Kustannusten tasauksesta siirretään 700 miljoonaa euroa tulojen tasaukseen. Näin kaikki kunnat menettävät 131 euroa/asukas, koska verotulojen tasaus tehdään kuntien verotuloista ja samanaikaisesti valtionosuuksia leikataan kuntien omarahoitusosuutta kasvattamalla. On oikein, että tasausrajaa nostetaan 100 prosenttiin. Sen sijaan tasauslisän pitäisi olla lähellä 100 %:ia esitetyn 80 %:n asemasta.

Siirtymäajan riittävyys riippuu uudistuksen vaikutuksista kuntaan. Jos kunta menettää tuntevan määrän valtionosuuksia, on aika liian lyhyt. Mahdolliset suuret kulujen leikkaukset vaativat rakenteellisia muutoksia, joiden toteuttaminen vaatii aikaa. Siirtymäajan lisäksi tarvitaan kokonaismuutokselle rajattu euro-määräinen katto, esim. 200 euroa asukasta kohden.

YTR haluaa kiinnittää huomiota myös asukastiheys- ja syrjäisyyskriteerien kehittämisen tarpeeseen, jotta ne huomioisivat paremmin myös harvaan asutut ja vesistöiset kunnat. Vesistöjen rikkoma rakenne ja tämän aiheuttama etäisyyksien tosiasiallinen pidentyminen tulee ottaa huomioon syrjäisyyskriteerin määrittelyssä valtionosuusuudistuksessa. Asukastiheyskriteerin olisi huomioitava lisäksi ensisijaisesti se, kuinka paljon ja mikä osuus kunnan asukkaista asuu haja-asutusalueilla. Tämä tulee korostumaan kuntakoon kasvaessa.

Helsingissä 4.4.2014

Jaana Husu-Kallio
kansliapäällikkö, YTR:n puheenjohtaja

Christell Åström
erityisasiantuntija, YTR:n sihteeristön jäsen

TIEDOKSI

YTR:n jäsenet ja varajäsenet, YTR:n sihteeristö
TEM kirjaamo